

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 159/1-ХП/20
21.02.2013. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 21.02.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКАНСКА СТРАНКА У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1920-1941), докторанда Александра Лукића.

За ментора је одређена доц. др Мира Радојевић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр. 6/2263
(број захтева)
22.02.2013.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Југословенска републиканска странка у политичком животу

југословенске државе (1920-1941)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александар (Петар) Лукић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање:

Филозофски у Београду

Година дипломирања:

Назив мастер рада

2009.

кандидата:

Оснивање Југословенске републиканске странке 1920. године

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Филозофски

Година одбране мастер рада: 2010.

Обавештавамо вас да је

Наставно-научно веће

на седници одржаној 21.02.2013.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата	Александра Лукића
--------------	-------------------

Име и презиме ментора:	Мира Радојевић
Звање:	Доцент

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1.	Удружена опозиција 1935–1939, Београд 1994, стр. 257.
2.	Научник и политика. Политичка биографија Божицара В. Марковића (1874–1946), Београд 2007.
3.	„Политичка опозиција у Краљевини (СХС) Југославији“, <i>Историја 20. века</i> , 2/1997, стр. 19–35.
4.	„О југословенству самосталних радикала“, <i>Историја 20. века</i> , 2/1998, стр. 17–31.
5.	„On the problem of democracy and parliamentarianism in Yugoslavia between the two world wars“, <i>Историјски записи</i> , бр. 3-4, Подгорица 2012, стр. 99–110.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односно дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Југословенска републиканска странка у политичком животу југословенске државе (1920–1941)

Предмет истраживања

Нововековна српска држава била је по облику државног уређења монархија, на чијем челу су били кнежеви, а од 1882. краљеви из династија Карађорђевић и Обреновић. Међутим, већ у време првих владара из поменутих династија, међу Србима школованим на страни у време кнеза Александра Карађорђевића (1842–1858), појавиле су се присталице другачијег, републиканског облика државног уређења. Један од либералних првака, Владимир Јовановић, отац касније чувеног правника и историчара Слободана Јовановића, писао је средином XIX века у републиканском духу у листу *La liberte Serbe*, објављиваном у Швајцарској. Српску државу су као републику замишљали државници и интелектуалци попут Стојана Бошковића, Стојана Вељковића, Милована Јанковића и Јеврема Грујића.

Поред Владимира Јовановића, за увођење републиканског уређења у Србији упорно се залагао и социјалиста Драгиша Станојевић (1843–1918), желећи да будућа српска република буде демократска и социјална. Велики поштовалац републике у Сједињеним Америчким Државама, свестан да је српски народ у великој већини био монархијски расположен, јер за други облик владавине осим монархијског није ни знао, сматрао је да је у Србији прво требало основати републиканску партију која би га припремила за републику. Јака монархија и горући национални проблем ослобођења и уједињења Срба у једну државу нису, међутим, остављали места за организовање републиканске партије и преуређење државе на републиканској основи. Ипак, републиканске и социјалистичке идеје живеље су међу малобројном српском интелектуалном елитом, рођеном у трећој четвртини XIX века и школованом у развијеним европским државама попут Француске и Немачке. Упоредо са републиканским идејама, у

наведеним државама су усвајали идеје о нацији, у првом реду оне француског порекла. Природно осећање за демократију, које су понели са собом из још увек „сирове“, али у политичком погледу демократски расположене патријархалне Србије преплитало се са оданошћу републиканским идеалима усвојеним током образовања у земљи и на страни. Најистакнутији представници ових национално свесних и републикански оријентисаних генерација – Љубомир Стојановић, Јаша Продановић, Јован Жујовић – касније су у првој југословенској држави основали Југословенску републиканску странку (JPC).

Уклањање династије Обреновић из политичког живота Србије (1903) на моменат је српским републиканцима улило наду у могућност успостављања републике. Вођи Самосталне радикалне странке и републиканци Јован Жујовић и Јаша Продановић деловали су у том правцу одмах након првих вести о убиству краљевског пара, али нису остварили значајнији успех. Под притиском официра-завереника и зарад националног јединства у наступајућим борбама за ослобођење и уједињење Срба, потом и Југословена, привремено су одустали од пропагирања републиканства, иако га се нису одрекли. Напоредо са републиканским акцијама левичарски оријентисаних самосталаца, окупљених око *Дневног листа* Јована Скерлића, Косте Куманудија и Милана Грола, републикански покрет заживео је у првој деценији XX века Краљевине Србије међу студентима Београдског универзитета, на челу са Михаилом Илићем и Славком Крчевинцем. Управо ће након Првог светског рата, преживели део ове групе омладинаца-републиканаца са Београдског универзитета чинити, предвођен Михаилом Илићем, језгро Југословенске републиканске странке у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији. Српска Социјалдемократска странка, предвођена Димитријем Туцовићем, такође се залагала за републику. У српској и југословенској историографији је скренута пажња на појаву републиканских идеја међу српском интелектуалном и управљачком елитом у Краљевини Србији и потом Краљевини Југославији (радови Бранка Петрановића, Момчила Зечевића, Бранислава Глигоријевића, Милоша Ковића, Љубинке Трговчевић, Мире Радојевић), али је изостала опширнија анализа њиховог републиканизма у посебним монографским студијама.

Међутим, према сећању једног републиканца, „настали су ратови 1912–1918“ и, „као што музе ћуте тада“, тако се и унутрашња политика Србије утишала. Тек од 1917.

српска опозиција је отвореније иступила против политике регента Александра Карађорђевића, пошто он више није давао „никакве наде за демократску владавину“. Његово недемократско понашање у Солунском процесу и прејудуцирање облика уређења будуће југословенске државе као монархије учинили су да српски опозиционари, у првом реду Јаша Продановић и Љубомир Стојановић, потпуно раскину са монархијом. Посветивши се раду на организовању једног ширег републиканског покрета међу Србима и Југословенима, zaloжили су се за успостављање југословенске државе као федеративне републике на демократским и социјалним основама (опште право гласа, слобода збора и договора, слобода штампе, осмочасовно радно време, државна интервенција у економским односима становника, плаћено школство, здравствено и пензијско осигурање). Наведени циљеви чинили су основни део програма потоње републиканске странке, на чијем су оснивању и организовању марљиво радили током 1919.

У новооснованој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (СХС) српски републиканци су током 1918–1919. покушали да за своје гледиште придобију већи део првака пређашње Самосталне радикалне странке, чије су познате вође били до Првог светског рата. Већина српских самосталаца пришла је, пак, Љубомиру Давидовићу и са њим основала Југословенску демократску странку, а један мањи део и Савезу земљорадника, у коме је такође било доста републиканаца. Републиканци Љубомир Стојановић и Јаша Продановић нису се поколебали, већ су приступили организовању републиканске странке у Београду и Србији 1920. Југословенска републиканска странка је деловала током целог међуратног периода, па и у годинама по завршетку Другог светског рата.

Период 1920–1941, којим је омеђена наша тема, представља историјски и историографски устаљену периодизацију југословенске политичке прошлости (од краја државног провизоријума), али и тематски уоквирену целину у историјату ЈРС. Јануара 1920. у Београду је основана ЈРС, а свој рад као политичка партија прекинула је априла 1941. када је почео Други светски рат у Краљевини Југославији. У том периоду странка је деловала као једна од многобројних грађанских политичких партија, поштујући све законске одредбе о активностима политичких удружења, па и онда када су шестојануарском диктатуром краља Александра Карађорђевића од 1929. она била

забрањена. Такав партијски став није значио да се страначко вођство слагало с постојећим законодавством. Напротив, често га је критиковало, истина само у границама дозвољеним законом, због чега су га политичари из других, особито радикалнијих странака политичког живота Краљевине СХС/Југославије, сматрали опортунистичким.

Републиканци су више пута покушавали да сарађују са другим политичким партијама, првенствено оним српским странкама које се могу сматрати грађанском левицом и у којима је било и републикански оријентисаних политичара. По схватањима им је био близак и један од првака Савеза земљорадника, Драгољуб Јовановић, такође републиканац, али никада нису успоставили приснију сарадњу. Лични моменти и особине вођа републиканаца, велика нетрпељивост Јаше Продановића према бившим партијским пријатељима, на пример, или политичко чистунство на којем је инсистирао Љубомир Стојановић, доприносили су неуспесима сарадње републиканаца са другим политичким партијама. Републикански прваци били су интелектуалци са наглашеним индивидуализмом и доследни својим политичким уверењима, због чега су били невешти у практичној политици и тешко су успевали да пронађу заједнички језик са политичким неистомишљеницима. С друге стране, ЈРС је, иако се упорно залагала за републиканство, демократију, већу социјалну правду и равноправност међу југословенским народима, имала у виду социјалну структуру становништва у којем је настојала да политички ради. Сумњајући у његову могућност да се користи демократијом, често је иступала више као пропагатор и проповедник идеја које су биле испред времена и изван простора у којима је странка деловала. Потребно је нагласити да, иако је била југословенски опредељена, странка никада није стекла већи број присталица изван подручја преткумановске Србије. Изузетак представља њена популарност у Црној Гори, где је на изборима за парламент често добијала много више гласова него у самом Београду. Из тог су се разлога српски републиканци више јављали као оснивачи друштвено и културно корисних удружења, као што је било оно окупљено око Библиотеке „Политика и друштво“ или „Српског културног клуба“, часописа „Наша стварност“, „Напред“, „Буктиња“ и других.

Управо због наведених околности током израде дисертације изаћи ће се из овремених оквира одређених темом, и пре 1920. и после 1941. Јер, у покушају да се разумеју идеје које је странка заступала, неопходно је да установимо које су околности

утицале на њихову појаву и развој, колико су биле својствене југословенским/српским републиканцима, а колико прилагођене условима у којима су пропагиране. Исто тако, када су делимично реализоване 1945, колико су заиста представљале циљ за који су се њихови заговорници дуго година упорно борили.

Циљеви истраживања

Републиканска странка је била састављена од српских интелектуалаца и политичара, важних учесника политичког живота Краљевине Србије пре 1912. године. Имају се у виду пре свега страначке вође – Љубомир Стојановић, Јаша Продановић и Јован Жујовић, али се исти образац може применити и на већину чланова ове странке, попут Бранислава Петронијевића, Михаила Илића, Младена Жујовића и других. Многи од њих били су школовани у најразвијенијим земљама Европе, у којима су стицали знања из области којима су се професионално бавили и истовремено били изложени утицају разних политичких идеја и покрета (на пример социорепубликанског Жана Жореса или републиканског Леона Буржоа у Француској). Покушаћемо отуд да анализирамо и уочимо које су идеје и покрети били доминантни у време школовања српских републиканаца у европским земљама, колико су од наведеног они усвојили, на који начин, како су покушали да га пренесу међу политичке масе, у прво време српске, а након 1918. и југословенске. Односно, циљ нам је да анализом историјских извора укажемо на појаву и развој републиканских идеја у Србији XIX века, које структуре су и у којој мери биле њима захваћене, тим пре што је бројност поменутих структура била у супротности са распрострањеношћу идеја које су заступали и ширили.

Деловања и размишљања српских републиканаца у време Првог светског рата блиско су повезана са питањем југословенског уједињења и потоњег српско-хрватског спора у будућој југословенској држави. Многи од њих су, у оквиру српске опозиције, заједно са члановима Југословенског одбора иступали на Женевској конференцији новембра 1918. Чини се потребним, премда у историографији постоји већи број радова о раду Женевске конференције, да се пажљивије анализирају тадашњи ставови српских републиканаца. Њихове погледе из времена Женевске конференције упоредили бисмо

потом са ставовима Хрватске сељачке републиканске странке (ХРСС) Стјепана Радића, поготово из 1923, када су вођства двеју републиканских странака покушала да начине споразум о заједничкој борби против монархијских власти. Неспоразум хрватских са српским републиканцима осветљава и природу хрватског републиканског покрета, а постао је поново актуелан уочи Другог светског рата, у другачијим друштвеним и политичким околностима. С друге стране, њихов неспоразум са југословенским комунистима открива њихово поимање остваривања социјалне правде и националне равноправности међу југословенским народима. Својим негативним ставовима о хегемонијалној улози српске нације у југословенској држави Комунистичка партија Југославије није одговарала погледима и размишљањима национално врло јасно опредељених српских републиканаца. Из тог ће разлога анализа овог политичког односа и испољених разлика бити један од важнијих циљева овог рада.

Напоменули смо да је странка носила лични печат својих вођа Љубомира Стојановића, Јована Жујовића и Јаше Продановића, те да је представљала првенствено скуп дела научне и културне елите српског друштва, снажне по достигнућима у оквиру својих поља истраживања, због чега ће један од циљева истраживања бити и утврђивање улоге и природе ауторитета вођства републиканске странке. Да би се разумело њихово понашање у оквирима ЈРС током међуратног периода, напуштање странке од стране дела чланства (посебно уочи Другог светског рата) и разлази са страначким вођама, као и потоња сарадња већине страначких првака након Априлског рата 1941. са равногорским покретом Драгољуба Михаиловића, потребно је истражити образовање и социјални статус најистакнутијих чланова странке, природу њиховог републиканског опредељења, снагу националних осећања.

Сажимајући више појединачних циљева, који би требало да резултирају научним тумачењем деловања ЈРС у политичком животу између два светска рата, желели бисмо посебно да нагласимо потребу разумевања овог питања у контексту постојања српске грађанске левице, која се свих тих година конфронтирала са недемократским режимима, тежећи политички, социјално и национално праведнијем друштву. Истовремено, ова се појава може посматрати као део критички настројеног политичког мишљења у много

дужем периоду, које је од Београда стварало најзначајнији центар политичког опозиционарства у Србији и Југославији.

Основне хипотезе

- Већина првака ЈРС делила је политичке вредности европских републиканаца, што је последица њиховог образовања у најразвијенијим европским земљама.
- Странку су углавном чинили српски интелектуалци и политичари са јаким српским националним осећањем (Младен и Милан Жујовић, Драгиша Васић, Јован Жујовић, Љуба Стојановић).
- Мајски преврат 1903. био је догађај који су српски републиканци покушали да искористе за увођење републиканског облика државног уређења у Србији.
- Солунски процес био је један од преломних тренутака у опредељивању републиканаца из Самосталне радикалне странке, предвођених Јашом Продановићем и Љубомиром Стојановићем, да „раскину са монархијом и династијом“ и заложу се за републиканство.
- На Женевској конференцији (1918) српски републиканци су, у оквиру српске опозиције, наступали заједно са члановим Југословенског одбора.
- За разлику од већине других странака, ЈРС је у свом програму већу пажњу посветила привреди.
- Републиканци су били спремни да сарађују са другим странкама демократског опредељења.
- Чланство Републиканске странке су чинили већином Срби, иако је била једна од ретких политичких партија која је у свом наслову носила југословенско име.
- Републиканци су својим начелима били вернији од других странака.
- Српски републиканци су југословенску државу замишљали као федеративно уређену републику по угледу на француску Трећу републику; али су водили и расправе око америчког и швајцарског федеративног модела.
- Демократске ставове републиканског покрета у великој мери дефинисали су Михаило Илић, Љубомир Стојановић, Јован Жујовић.

- Привредни програм странке израдио је правник Михаило Илић у духу тадашњих привредних теорија корпоративизма и друштвене солидарности, са присуством социјалног у друштвеним односима.
- Одређен број српских републиканаца био је за споразум са ХРСС, што је 1923. довело до сукоба у странци.
- Неспоразум ЈРС са ХРСС објашњава природу хрватског републиканског покрета Стјепана Радића.
- Републиканци су утицали на покретање многих културних и друштвених организација, те допринели појави великог броја левичарске литературе.
- Уочи Другог светског рата републиканци су се залагали за смиривање политичких сукоба међу самим Србима, изазваним пре свега различитим погледима на унутрашње проблеме Краљевине Југославије, али и на њену спољнополитичку оријентацију.
- Година 1941. довела је републиканце, као и друге странке, у највеће искушење, током којег је национална припадност однела превагу над републиканским идејама.

Метод истраживања

Рад ће бити заснован на архивској грађи различитог порекла, похрањеној у Архиву Српске академије наука и уметности, Архиву Србије, Архиву Југославије, Рукописном одељењу Народне библиотеке у Београду, Хрватском државном архиву и Рукописном одељењу Свеучилишне и националне књижнице у Загребу. У наведеним српским архивским установама налази се највећи део грађе за изучавање рада српских републиканаца, будући да је већина њих живела и радила у Београду, док су подаци из хрватских архива, иако малобројни, драгоцени с обзиром да показују однос дела хрватске интелектуалне и политичке елите према београдском републиканском покрету.

Архивску грађу највећим делом чини рукописна преписка страначких првака из личних фондова и заоставштина, неједнаких по обиму и квалитету. Насупрот богате заоставштине Љубомира Стојановића у Архиву САНУ, на пример, стоји оскудна

заоставштина Бранислава Петронијевића, такође једног од првака ЈРС. Лични фонд Јована Жујовића у Архиву Србије је богат грађом, и у великој је мери користан у проучавању активности ЈРС и њених првака све до смрти познатог српског републиканца 1936. Сличан је проблем и са архивском грађом загребачких архивских институција. За истраживање су драгоцене заоставштине српских и хрватских интелектуалаца Милана Ћурчина, Ивана Мештровића, Петра Мештровића и Стјепана Радића, похрањене у Националној и свеучилишној књижници у Загребу.

Поред необјављених архивских извора, у изради дисертације користићемо штампу и периодику, при чему првенствено имамо у виду београдски „Српски књижевни гласник“ и загребачку „Нову Европу“, у којима су републиканци објављивали текстове на тему републиканизма, а потом часописе и листове „Наша стварност“, „Буктиња“, „Српски глас“, „Напред“. Мемоарски списи и сећања значајних јавних, културних и политичких радника међуратног периода у којима се помињу републиканци и њихове теорије, макар и укратко, незаобилазни су у истраживању наведене проблематике и понекад представљају прворазредни историјски извор (Јован Томић, *Југославија у емиграцији*, Београд 1921; Драгиша Васић, *Деветсто трећа (Мајски преврат)*, Београд 1925; Милан Грол, *Из предратне Србије. Утисци и сећања о времену и људима*, Београд 1939; Јован Жујовић, *Дневник*, књ. I–II, приредио Драгоје Тодоровић, Београд 1986; Младен Жујовић, *Есеји о политичким људима и догађајима 1903–1959*, Врњачка Бања 2004; Драгољуб Јовановић, *Медаљони*, књ. I–IV, Београд 2008).

Иако о страначком животу међуратне југословенске државе у југословенској историографији постоји велики број радова, у првом реду оних Бранислава Глигоријевића, о републиканској странци готово да их уопште нема. Бранислав Глигоријевић је утврдио да републиканска партија није имала велики успех на политичком терену прве југословенске државе, али и да због вредности идеја које је проповедала – демократије, републиканског и федералног уређења југословенске државе, представља тему значајну за истраживање политичке мисли бројно мањег, али не и снагом ума слабијег дела српске културне и политичке елите у међуратном периоду. Поменути историчар дао је основе за опсежније истраживање српских републиканаца у оквиру ЈРС и синтезом историјских чињеница указао на њихова препознатљива обележја у политичком животу Краљевине

СХС/Југославије. Међутим, идеје које су проповедали и око којих су се спорили и разилазили – модели демократије и републиканског уређења државе (амерички, француски или швајцарски), шира анализа односа према хрватском републиканском покрету, однос према Комунистичкој партији Југославије и другим левичарским, у првом реду српским странкама, однос према Совјетском савезу, потреба веће социјалне правде у југословенској држави, привредни програм странке – нису до сада шире аналитички обрађиване, нити је указано на њихове корене, односно на дубљу природу и порекло републиканских уверења.

У литератури се странка углавном помиње као изузетак међу српским политичким странкама у југословенској краљевини, пре свега због залагања за југословенску државу као федеративну републику. Међутим, наведена тврдња нема намеру да покаже како старије генерације историчара нису увиделе потребу проучавања идеја и опредељења српских републиканаца. Један од њих, српски и југословенски историчар Бранко Петрановић у неколико својих радова је скренуо пажњу на ову малу, али значајну групу српских политичара, највише у заједничкој синтези са Момчилом Зечевићем *Агонија две Југославије*, објављеној у Београду 1991.

Међутим, аналитичких радова о странци и њеном раду нема. Љубинка Трговчевић (*Научници Србије и стварање југословенске државе 1914–1920*) и Мира Радојевић су својим радовима (*Научник и политика. Политичка биографија Божидара В. Марковића (1874–1946)*) у знатној мери употпуниле празнину у овом погледу за период Првог светског рата. Ипак, недостатак историографске литературе за време после 1919. условио је да се истраживања пре свега састоји у проналажењу, прикупљању и ишчитавању у првом реду необјављених, неретко и некоришћених историјских извора, похрањених највише у домаћим српским архивским установама. Малобројност извора, великим делом рукописних заоставштина (углавном преписка), условљена је чињеницом да је странка била мање важна као политичка снага, због чега није била ни посебно праћена од стране власти (као што је чињено са неким већим политичким партијама), нити су о њој прављене опсежније анализе од стране опозиције. Подаци се већином налазе у личним фондовима и заоставштинама угледних страначких личности. Због тога се може изрећи тврдња да се проучавање ове странке темељи на проучавању приватног и јавног рада најугледнијих

личности странке, што овом раду даје и карактер биографије, будући да истраживач скоро непрестано прати размишљања и погледе истакнутих учесника српског и југословенског јавног живота с краја XIX и прве половине XX века.

Док је литература о ЈРС више него скромна, политичке идеје најразвијенијих европских држава XIX века, које су утицале на учеснике стварања југословенске државе међу српском интелектуалном елитом школованом ван своје матичне државе, у знатној мери су историографски обрађене. Посебно бисмо истакли следеће радове: Љубинка Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1986; *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд 2003; Милорад Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. 1–2, Београд 1989; Милош Ковић, *Западноевропске политичке идеје у „Српском књижевном гласнику“ 1901–1914*, магистарски рад у рукопису, одбрањен 2003. на катедри за Општу историју новог века; Мира Радојевић, *Научник и политика: Политичка биографија Божидара В. Марковића (1874–1946)*, Београд 2007. Последња два рада широко образлажу, између осталог, и политичко деловање у теорији и пракси српских републиканаца у јавном животу краљевине Србије. С друге стране, ЈРС и њене присталице укратко се помињу у великим синтезама политичке историје југословенске краљевине, са освртом на основне идеје и жеље републиканаца за успостављање федеративне југословенске републике. Бранко Петрановић је у својим радовима указао на значај српских републиканаца окупљених око ЈРС, али није подробније анализирао њихову јавну и политичку делатност (*АВНОЈ – револуционарна смена власти: 1942–1945*, Београд 1976; *Револуција и контрареволуција*, књ. I–II, Београд 1983; *Историја Југославије 1918–1988*, књ. I–II, Београд 1988; *Агонија две Југославије*, Београд 1992). Слично је и са радовима Бранислава Глигоријевића (*Државно и друштвено уређење Југославије у гледиштима српских републиканаца, „Историја 20. века“, бр. 2/1985*; *Демократска странка и политички односи у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд 1970; *Парламент и политичке странке у Југославији (1919–1929)*, Београд 1979), Драгослава Јанковића (*Југословенско питање и Крфска декларација 1917. године*, Београд 1967; *Србија и југословенско питање 1914–1915. године*, Београд 1973), Ђорђа Станковића (*Никола Пашић и југословенско питање*, књ. I–II, Београд 1985) и Љубодрага Димића (*Културна политика у Краљевини Југославији*

1918–1941, књ. I–III, Београд 1996–1997; *Срби и Југославија: простор, друштво, политика (поглед с краја века)*, Београд 1998).

Структура рада

До сада стечена сазнања о историји ЈРС упућују на опредељивање за комбиновани хронолошко-тематски принцип излагања истраживачких сазнања. Резултати истраживања биће отуда изложени у мањем броју великих хронолошко-проблемских целина у оквиру којих ће се наћи више мањих тематски, хронолошки или хронолошко-тематски обрађених потпоглавља.

Предложена дисертација имала би десет делова: предговор, увод, четири поглавља осмишљена по хронолошко-тематском принципу, закључак, резиме, списак извора и литературе и садржај.

Први део рада чинио би **Предговор**, у којем бисмо образложили методолошки приступ теми, укратко критички се одредили према коришћеним изворима и литератури и дали преглед структуре рада.

У оквиру **Увода** био би приказан политички контекст у којем су формирани будући српски републиканци из Краљевине Србије, односно културна и друштвена околина из које су потицали, у којој су се школовали (читали литературу на страним језицима у Србији или у великим европским научним центрима) и усвајали политичке теорије на основу којих су се изградили као политичари и учествовали у јавном животу Краљевине СХС/Југославије од 1918/29. Одрастали су у време компромитовања монархије Обреновића и династичне смене у Србији 1903. године. Спољни утицаји, у првом реду француски, нису такође били занемарљиви. Све већа милитаризација друштва била је последица чињенице да је на дневном реду српске, али истовремено и европске историје било питање „националног ослобођења“. Посебна пажња биће обрађена на присталице републиканске идеје у српским политичким странкама у Краљевини Србији и студенте осниваче студентског републиканског клуба на Београдском универзитету, од којих ће

касније у југословенској краљевини бити образовано језгро Југословенске републиканске странке.

Прво поглавље садржало би приказ и анализу историјско-политичких околности у којима су вође српских републиканаца, пре свега Јаша Продановић и Љубомир Стојановић, заузимали став према питању југословенског уједињења и радили на организовању и оснивању ЈРС током 1918–1920, покушавајући да у републикански табор привуку што већи број угледних политичара из Самосталне радикалне странке. Биле би приказане идеје у погледу организовања државе као федеративне републике, економски програм и борба републиканаца у политичкој стварности прве државе југословенских народа, закључно са годином 1925. Односи и сарадња републиканаца и југословенских комуниста, као и односи, покушаји сарадње и размимоилажења са другим политичким партијама, првенствено левичарски оријентисаним, биће праћени кроз целу студију у оној мери у којој су комунисти и грађански политичари у различитим временским периодима долазили у додир са вођама ЈРС.

Друго поглавље састојало би се из покушаја приказа и тумачења: 1) уочљиве кризе републиканског покрета у другој половини двадесетих и, поред наведеног, опадања републиканства, 2) упорног опстајања „главног штаба“ Републиканске странке и његових идеја у јавном животу југословенске државе. Биће праћене теорије републиканизма и демократизма о којима су средином двадесетих у неколико листова расправљали републиканци (на пример у часопису „Буктиња“ током 1923–1925). Анализираће се активности републиканаца уочи и у време шестојануарске диктатуре краља Александра Карађорђевића (када је странка формално била распуштена), као и покушаји шефа странке, Јаше Продановића, да путем личних веза и познанстава са кључним личностима режима заведе републикански облик владавине у Југославији. Такође, биће анализиран однос према појави национал-социјализма у Немачкој, као и ставови републиканаца према све изразитијим српско-хрватским спорењима и српско-српским расправама око питања унутрашњег преуређења државе.

Треће поглављем обухватиће период након мајских избора 1935, а у њему ће бити приказано деловање републиканаца у време оживљавања политичког живота државе, закључно са почетком Другог светског рата у Краљевини Југославији априла 1941. и

њеним војним сломом. Посебна пажња биће обрађена на акције републиканаца у културном и друштвеном животу Краљевине Југославије у наведеном периоду и на њихове ставове према израженој унутрашњој и спољној кризи југословенске државе. Априлски рат, брзи војни слом и масовна одмазда над српским народом широм југословенских земаља, спроведена од стране окупатора и његових сарадника (у првом реду хрватских усташа), утицаће вишеструко на српске републиканце да се већ у прво време окупације, упркос њиховом принципијелном залагању за републику, определе за четнички, у суштини национални и ројалистички покрета отпора у Југославији, и активно са њим сарађују. Други антифашистички покрет, партизански, био је за многе републиканце неприхватљив управо због дотадашњег става према српској нацији као хегемонистичкој, а у складу с тим и због погледа на њен положај у обновљеној Југославији.

Четврто поглавље садржало би приказ страначких вођа и анализу њиховог деловања у политичком животу Краљевине Југославије, с посебним освртом на три идејна творца и шефа ЈРС: Јашу Продановића, Љубомира Стојановића и Јована Жујовића.

У **Закључку** би укратко били приказани и заокружени резултати истраживања, док би **Списак извора и литературе** представљао детаљан попис изворног и историографског материјала, коришћеног у изради докторске дисертације. Рад ће још имати кратак **Резиме** на енглеском језику и **Садржај**.

СТРУКТУРА РАДА

Предговор

- Историја републиканства и Југословенске републиканске странке као историографска тема
- Критички осврт на постојећу литературу и расположиве историјске изворе
- Објашњење структуре рада

Увод

- Српске политичке странке и републиканске идеје у Краљевини Србији 1903–1914.
- Републикански покрет на Београдском универзитету 1907–1912/3. године
- Утицај унутрашњих политичких сукоба и југословенског питања на издвајање републиканаца (1914–1918)

I Југословенска републиканска странка у парламентарном животу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1919–1925)

- Српски републиканци у Привременом народном представништву 1919–1920.
- Оснивање и организовање Југословенске републиканске странке 1919–1920. године: изневерена надања
- Републиканци и економске теме југословенске државе: економски програм странке
- Борба за парламент 1920–1923. године

II Југословенска републиканска странка изван парламента (1925–1935)

- Српски републиканци и хрватски национално-републикански покрет: неуспела сарадња
- Кризе републиканске странке и конгрес у Параћину 1927. године
- Завођење диктатуре и распуштање Југословенске републиканске странке

III Српски републиканци у време оживљавања политичког живота Краљевине Југославије (1935–1941)

- Републикански прваци и политичко-интелектуалне иницијативе
- Српски републиканци и радикална левичарска политичка опозиција
- Ставови српских републиканаца према унутрашњој и спољној кризи југословенске државе (1939–1941)

IV Вођи Југословенске републиканске странке

- Вође ЈРС: Јаша Продановић, Јован Жујовић и Љубомир Стојановић
- Шире страначко вођство: Михаило Илић, Драгомир Иконић, Младен Жујовић, Милован Лазаревић, Војислав Вујанц

Закључак

Резиме (на енглеском језику)

Извори и литература

Садржај

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Архив САНУ, Заоставштине и личне хартије:

Љубомира Стојановића, Јаше Продановића, Николе Станаревића, Јована Цвијића, Милана Грола, Александра Белића, Николе Стојановића, Јована Јовановића Пижона, Божицара Ковачевића, Николе Пашића

Архив Југославије, Фондови и збирке:

Краљев двор (74)

Народна скупштина Краљевине Југославије (72)

Централни пресбиро Краљевине Југославије (38)

Политичке странке Краљевине Југославије (730)

Јован Јовановић Пижон (80)

Никола Пашић (143)

Љубомир Давидовић (323)

Војислав Јовановић Марамбо (335)

Милан Стојадиновић (37)

Архив Србије, Лични фондови и збирке:

Varia

Јован Жујовић

Народна библиотека Србије (Одељење посебних фондова), Личне хартије и преписка:

Јаше Продановића, Јована Жујовића, Драгомира Иконића

Никола Стојановић, *Дневник 1914–1918. године*

Архив града Београда

Фонд: Управа града Београда

Хрватски државни архив, *Лични фондови збирке:*

Милан Ђурчин (HR-HDA-793)

Обитељски фонд Радића (HR-HDA-815)

Национална и свеучилишна књижница у Загребу, *Личне хартије и преписка:*

Милана Ђурчина, Ивана Мештровића, Петра Мештровића, Стијепана Радића

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ:

- *Građa o stvaranju jugoslovenske države (1. I–20. XII 1918)*, knj. I–II, priredili: Dragoslav Janković i Bogdan Krizman, Beograd 1964.
- Василије Крестић, Радош Љушић, *Програми и статуту српских политичких странака до 1918. године*, Београд 1991.
- *О државним чиновницима. Предавање Љуб. Стојановића*, Београд 1911.
- Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslovenski federalizam. Ideje i stvarnost*, Tematska zbirka dokumenata, knj. I–II, Beograd 1987.

- Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918–1988*, Tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988.
- *Устав Краљевине Југославије од 3. септембра 1931*, Београд 1932.
- *Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд 1921.
- Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919*, Zagreb 1920.

Мемоарски извори:

- Антоније Антић, *Белешке*, приредили Бора Димитријевић, Јелица Илић, Зајечар 2010.
- Милан Грол, *Из предратне Србије. Утисци и сећања о времену и људима*, Београд 1939.
- Димитрије Ђорђевић, *Ожиљци и опомене*, 1–3, Београд 2001.
- Јован Жујовић, *Дневник*, књ. I–II, приредио Драгоје Тодоровић, Београд 1986.
- Младен Жујовић, *Ратни дневник 1. Србија у Првом светском рату (1914–1918. године)*, Врњачка Бања 2004.
- Младен Жујовић, *Есеји о политичким људима и догађајима 1903–1959*, Врњачка Бања 2004.
- Милан Јовановић-Стоимировић, *Портрети према живим моделима*, Нови Сад 1998.
- Милан Јовановић-Стоимировић, *Дневник 1936–1941*, Нови Сад 2000.
- Марко Јаковљевић, *Из рата и емиграције*, Суботица 1923.
- Драгољуб Јовановић, *Медаљони*, књ. I–IV, Београд 2008.
- Драгољуб Јовановић, *Политичке успомене*, књ. I–VI, Београд 2008.
- Ivan Meštrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Buenos Aires 1961.
- Павле Поповић, *Сећања на Љубомира Стојановића*, „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор“, књ. XI, св. 1–2, Београд 1931, стр. 30–44.
- Светозар Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Београд 1952.
- Ернест Ренан, *Успомене из детињства и младости*, с француског превео Радоје Л. Кнежевић, Београд 1930.

- Ivan Ribar, *Politički zapisi*, knj. I–IV, Beograd 1949, 1951, 1952.
- Ivan Ribar, *Uspomene iz narodnooslobodilačke borbe*, Beograd 1961.
- Никола Станаревић, *Југословенска републиканска странка I (оснивање странке и њен рад до 1941)*, необјављен рукопис похрањен у Архиву САНУ, 14 329.
- Никола Станаревић, *Успомене*, необјављен рукопис похрањен у Архиву САНУ, 14 212.
- Љубомир Стојановић, *Љубомир Стојановић*, Српска Краљевска Академија, „Годишњак“, књ. IX/1895, Београд 1896, стр. 233–235.
- Љубомир Стојановић, *Љубомир Стојановић*, „Годишњак српске краљевске академије“, књ. XXXII/1923, Београд 1924, стр. 152–165.
- Hinko Hinković, *Jugoslavija u Americi*, Zagreb 1922.
- Hinko Hinković, *Iz Velikog doba. Moj rad i moji doživljaji za vrijeme svjetskog rata*, Zagreb 1927.

Изворни текстови савременика:

- Драгиша Васић, *Деветсто трећа (Мајски преврат)*, Београд 1925.
- Драгиша Васић, *Црвене магле*, Београд 2005.
- Bogumil Vošnjak, *U borbi za ujedinjenu narodnu državu. Utisci i opažanja iz doba svetskog rata i stvaranja naše države*, Ljubljana-Beograd-Zagreb 1928.
- Милан Грол, *Републиканска демократија*, „Мисао“, књ. III, св. 1–2, 16. јул 1920.
- Милан Грол, *Савремени национализам*, „Нова Европа“, књ. I, бр. 1, 16. септембар 1920.
- Милан Грол, *Две године заблуде и лутања*, Београд 1921.
- Милан Грол, *Искушења демократије*, библиотека „Политика и друштво“, св. 54, Београд 1991.
- Жан Жорес, *Интернационализам и патриотизам*, превео с француског М. Н. Ђерић, Београд 1924.
- Јован Жујовић, *Француска република*, Београд 1923.

- Михаило Илић, *Економско-социјални програм Југословенске републиканске странке: говор држан на првом конгресу Ј. Р. С. 27. новембра 1921. у Београду*, Београд 1922.
- Михаило Илић, *Политички чланци*, Београд 1994.
- Михаило Илић, *Административно право и други радови*, Београд 1998.
- Марсо (Божин Симић), *Србијанске странке после 1903*, „Нова Европа“, књ. XVIII, бр. 12, 11. децембар 1928, стр. 359–364.
- Милан Марјановић, *Стјепан Радић*, Београд 1937.
- *О Љубомиру Стојановићу*, „Српски књижевни гласник“, књ. XXX, бр. 5, 1. јул 1930, 342–361.
- Јаša М. Prodanović, *Jugoslovenska republikanska stranka*, „Нова Европа“, књ. VII, бр. 10, 1. април 1923, стр. 288–290.
- Јаша М. Продановић, *Драги пријатељу, потребно је да те обавестимо*, Београд 1939.
- Јаша М. Продановић, *Друго писмо Јаше М. Продановића. Драги пријатељу*, Београд 1939.
- Јаша М. Продановић, *Нашим пријатељима и свима правим демократима*, Београд 1940.
- Јаша М. Продановић, *Споразум с Хрватима*, Београд 1940.
- Милан Решетар, *Из писама пок. Љуб. Стојановића*, „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор“, књ. XI, св. 1–2, Београд 1931, стр. 45–53.
- *Споменица Љубомира Давидовића*, Београд 1940.
- *Споменица Милорада Драшковића*, Београд 1921.
- *Spomenica Jaše M. Prodanovića*, Beograd 1951.
- Љубомир Стојановић, *Државна управа у демократији*, Београд 1911.
- Љубомир Стојановић, *Републикански погледи на неколико савремених питања*, Београд 1920.
- Љубомир Стојановић, *Уставна или парламентарна монархија или демократија*, „Српски књижевни гласник“, књ. III, бр. 8, 16. август 1921, стр. 621–624.
- Ljubomir Stojanović, *Još o ulozi Srba*, „Нова Европа“, књ. X, бр. 15, 21. новембар 1924, стр. 457–463.

- Љубомир Стојановић, *Још о „Српском питању“*, „Нова Европа“, књ. XII, бр. 14, 11. новембар 1925.
- Љубомир Стојановић, *Још једном о „српском питању“*, „Нова Европа“, књ. XVI, бр. 5, 11. септембар 1927, стр. 137–139.
- Љубомир Стојановић, *У чему је ствар*, „Нова Европа“, књ. XVIII, бр. 6, 26. септембар 1928, стр. 170–172.
- Љубомир Стојановић, *Срби и Хрвати*, Београд 1928.
- Јован Томић, *Југославија у емиграцији*, Београд 1921.

Штампа и периодика:

- „Нова Европа“ (1920–1941)
- „Политика“ (1920–1941)
- „Република“ (1920–1927, 1945–1948)
- „Српски књижевни гласник“ (1901–1914, 1920–1941)
- „Буктиња“ (1923–1925)
- „Напред“ (1939–1941)
- „Наша стварност“ (1936–1939)
- „Српски глас“ (1939–1941)

ЛИТЕРАТУРА

- Александар Белић, *Љубомир Стојановић*, „Јужнословенски филолог“, књ. IX, Београд 1930, 297–316.
- Piter Berk, *Istorija i društvena teorija*, Beograd 2002.
- Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković–Maček*, Beograd 1965.
- Ljubo Boban, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941*, I–II, Zagreb 1974.
- Софија Божић, *Хрватско питање и југословенство на страницама часописа Видици (1938–1940)*, „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор“, књ. LXXVI, Београд 2010, стр. 17–29.

- Михаило Војводић, *Путеви српске дипломатије*, Београд 1999.
- Бранислав Глигоријевић, *Демократска и радикална странка према револуционарним покретима у Југославији 1919–1921*, Београд [б. и.], 1969, 95–105.
- Бранислав Глигоријевић, *Државно и друштвено уређење Југославије у гледиштима српских републиканаца (1919–1925)*, „Историја XX века“, бр. 2/1985, стр. 7–33.
- Branislav Gligorijević, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970.
- Branislav Gligorijević, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*, Beograd 1979.
- Branislav Gligorijević, *Političke stranke i državno uređenje Jugoslavije 1918–1929*, „Vojnoistorijski glasnik“, бр. 2/1991, 77–107.
- Branislav Gligorijević, *Političke stranke i srpsko-hrvatski odnosi (1918–1941)*, U: *Dvor na Uni: od prijeslavenskog doba do naših dana*, zbornik radova, Dvor na Uni 1991, str. 271–276.
- Љубодраг Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918–1941*, I–III, Београд 1996–1997.
- Љубодраг Димић, *Срби и Југославија: простор, друштво, политика (поглед с краја века)*, Београд 1998.
- Љубодраг Димић, *Историја српске државности*, књ. III, *Србија у Југославији*, Нови Сад 2001.
- Ђорђе Ђурић, *Српски интелектуалац у политици. Политичка биографија Јована Жујовића*, Београд 2004.
- Vesna Đikanović, *Iseljavanje u Sjedinjene Američke Države. Jugoslovensko iskustvo 1918–1941*, Beograd 2012.
- Милорад Екмечић, *Стварање Југославије*, књ. I–II, Београд 1989.
- Милан Ж. Живановић, *Пуковник Анис. Солунски процес хиљаду деветсто седамнаесте. Прилог проучавању историје Србије од 1903. до 1918. год.*, Београд 1955.
- *Историја српског народа*, књ. VI-1, Београд 1983.
- *Историја српског народа*, књ. VI-2, Београд 1983.

- *Историја Ужица (1918–1975)*, том II, Ужице 1992.
- Milosav Janićijević, *Stvaralačka inteligencija međuratne Jugoslavije*, Beograd 1984.
- Dragoslav Janković, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Beograd 1967.
- Dragoslav Janković, *Srbija i jugoslovensko pitanje 1914–1915. godine*, Beograd 1973.
- Dragoslav Janković, *Rađanje parlamentarne demokratije: političke stranke u Srbiji XIX veka*, Beograd 1997.
- Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, I–II, Београд 1990.
- Слободан Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, I–II, Београд 1990.
- Слободан Јовановић, *Из историје и књижевности*, I–II, Београд 1991.
- Слободан Јовановић, *Из историје политичких доктрина*, књ. I–II, Београд 2005.
- Слободан Јовановић, *Портрети*, Београд 2005.
- Слободан Јовановић, *Амерички федерализам*, Београд 1939.
- Надежда Јовановић, *Земљорадничка левица у Србији 1927–1939. године*, Београд 1994.
- Љубица Кандић, *Историја Правног факултета у Београду 1905–1941. године*, књ. II, т. 2, Београд 2002.
- Matijaž Klemenčič, Mitja Žagar, *The former Yugoslavia's Diverse Peoples: A Reference Sourcebook*, Santa Barbara 2003.
- Милан Будимир, Коста Димитријевић, Божидар Ковачевић, Војислав Минић, *Животне исповести*, Београд 2001.
- Милош Ковић, *Западноевропске политичке идеје у „Српском књижевном гласнику“ 1901–1914. године*, магистарски рад у рукопису одбрањен 2003. на катедри за Општу историју новог века Филозофског факултета у Београду.
- Vojislav Koštunica, Kosta Čavoški, *Stranački pluralizam ili monizam. Posleratna opozicija – obnova i zatiranje*, Beograd 1990.
- Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, *Југословенске народне скупштине и сабори*, Београд 1937.
- Живан Митровић, *Српске политичке странке*, Београд 1939.
- Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд 1984.

- Андреј Митровић, *Време нетрпељивих. Политичка историја великих држава Европе 1919–1939*, Београд 2012.
- Момчило Митровић, *Историјска грађа у Београду о теми: Југословенски студенти у Швајцарској 1916–1918*, „Годишњак града Београда“, књ. XXIV, Београд 1977, стр. 241–251.
- Момчило Митровић, *Организације југословенских студената у Швајцарској 1917. године*, „Историјски часопис“, књ. XXVII/1980, стр. 209–232.
- Момчило Митровић, *Опита организација академске омладине у Швајцарској 1918. године и њена делатност*, „Историјски часопис“, књ. XXVIII/1981, стр. 137–154.
- Момчило Митровић, *Југословенски студенти у Швајцарској и уједињење (1917–1918)*, „Историјски гласник“, бр. 1–2/ 1981, стр. 127–138.
- Александар Младеновић, *Запис о Љубомиру Стојановићу*, „Ужички зборник“, бр. 9, Титово Ужице 1980, стр. 21–38.
- Убавка Остојић Фејић, *Сједињене америчке државе и Србија 1914–1918*, Београд 1994.
- Milada Paulova, *Jugoslavenski odbor*, Zagreb 1925.
- Latinka Perović, *Naučnik i političar: Jovan M. Žujović (Prilog proučavanju srpske elite)*, „Tokovi istorije“, br. 1–2/1993, str. 55–65.
- Branko Petranović, *Jedinstven narodnooslobodilački front – poreklo i karakter*, „Istorijski glasnik“, sv. 1–2/ 1975, 75–87.
- Branko Petranović, *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji 1941–1945*, I–II, Београд 1983.
- Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, knj. I–II, Београд 1988.
- Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945*, Београд 1992.
- Branko Petranović, *Jugoslovensko iskustvo srpske nacionalne integracije*, Београд 1993.
- Бранко Петрановић, *Стратегија Драже Михаиловића 1941–1945*, Београд 2000.
- Ivo Petrinović, *Ante Trumbić. politička shvaćanja i djelovanje*, Zagreb 1986.
- Dragoljub S. Petrović, *Narodni front u Srbiji i put u jednopartijski život 1941–1945*, Београд 1997.
- Миливоје Поповић, *Борба за парламентарни режим у Србији*, Београд 1939.

- Небојша А. Поповић, *Слободан Јовановић и југословенска држава*, Београд 2003.
- Олга Поповић Обрадовић, *Парламентаризам у Србији од 1903. до 1914. године*, Београд 1998.
- Стојан Протић, *Радикали у Србији. Идеје и покрет 1881–1903*, Београд 1990.
- Мира Радојевић, *Удружена опозиција 1935–1939*, Београд 1994.
- Mira Radojević, *Politička opozicija u Kraljevini (SHS) Jugoslaviji*, „Istorija 20. veka“, br. 2/1997, str. 19–35.
- Мира Радојевић, *Милорад Драшковић и Милан Грол*, „Југословенски историјски часопис“, бр. 1/1997, стр. 223–237.
- Mira Radojević, *Љубомир Стојановић у Првом светском рату*, „Историја 20. века“, бр. 2/2000, стр. 9–29.
- Мира Радојевић, *Научник и политика. Политичка биографија Божидара В. Марковића (1874–1946)*, Београд 2007.
- Сузана Рајић, *Александар Обреновић. Владар на прелазу векова – сукобљени светови*, Београд 2011.
- Ђорђе Ђ. Станковић, *Никола Пашић и југословенско питање*, I–II, Београд 1985.
- Ђорђе Ђ. Станковић, *Никола Пашић и Хрвати (1918–1923)*, Београд 1995.
- Đorđe Đ. Stanković, *Srbija i stvaranje Jugoslavije*, Beograd 2009.
- Мирјана Стефановска, *Никола Пашић на Женевској конференцији 1918. године. У: Никола Пашић – живот и дело, зборник радова*, Београд 1995, стр. 331–354.
- Милан Јовановић-Стоимировић, *Силуete старог Београда*, Београд 2008.
- Todor Stojkov, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929–1935*, Beograd 1969.
- Velimir Terzić, *Slom Kraljevine Jugoslavije: uzroci i posledice poraza*, I–II, Beograd 1982, 1984.
- Десимир Тошић, *Демократска странка 1920–1941*, Београд 2006.
- Љубинка Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914–1920*, Београд 1986.
- Љубинка Трговчевић, *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд 2003.

- Љубинка Трговчевић, *Јован Цвијић и Љубомир Стојановић о будућој југословенској држави: преписка из 1917–1918. године*, „Годишњак града Београда“, књ. 37, Београд 1990, стр. 193–205.
- Франсоа Фире, Мона Озуф, *Критички речник француске револуције*, Сремски Карловци – Нови Сад 1996.
- Fransoa Fire, *Prošlost jedne iluzije. Komunizam u XX veku*, Beograd 1996.
- Владимир Ћоровић, *Љубомир Стојановић*, „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор“, књ. XI, св. 1–2, Београд 1931, стр. 1–29.
- Васа Чубриловић, *Историја политичке мисли у Србији XIX века*, Београд 1982.
- Урош Џонић, *Љубомир Стојановић*, „Годишњица Николе Чупића“, књ. XL (40), 1931, стр. 170–185.
- Fransoa Šatle, Olivije Dijamel, Elvin Pizije, *Enciklopedijski rečnik političke filozofije*, I–II, Sremski Karlovci – Novi Sad 1993.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ
ДИСЕРТАЦИЈУ

Одлуком Одељења за историју изабрани у комисију за оцену образложења предлога теме докторске дисертације *ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКАНСКА СТРАНКА У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ (1920–1941)*, коју предлаже колега **Александар Лукић**, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Александар Лукић рођен је у Београду 1985. године. Основну школу похађао је у Калањевцима, Козељу и Љигу, а гимназију у Љигу. Студије историје уписао је 2004. године на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Дипломирао је на Катедри за историју Југославије фебруара 2009. године темом *Љубомир Стојановић о југословенској идеји 1917–1930. године*. На истој катедри је 2010. године одбранио мастер рад *Оснивање Југословенске републиканске странке 1920. године*. Као студент докторант ради у Институту за новију историју Србије у Београду од 2011. године. Проучава историју републиканских идеја и грађанске левице у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији у контексту општих друштвених и политичких прилика. Служи се енглеским и немачким језиком.

Учествовао је на више домаћих и међународних научних конференција, а у домаћим научним часописима објавио је три чланка. Публиковани радови део су истраживања за докторску дисертацију, те су и настајали као сегмент истраживачког процеса и постепеног стицања потребних сазнања. Први његов рад проблемски је везан за проучавање генезе републиканских погледа Љубомира (Љубе) Стојановића, једног од најзначајнијих вођа Самосталне радикалне и Југословенске републиканске странке, а друга два односе се на почетке страначког организовања и покушаје сарадње са југословенском републиканском емиграцијом у САД. Сва три рада писана су на поузданим архивским изворима и добром познавању историографске литературе. Још два његова рада, сличне тематике, добила су позитивне рецензије и спремна су за штампу.

С обзиром да је о Југословенској републиканској странци мало писано, дисертација ће углавном бити заснована на архивској грађи различитог порекла, похрањеној у Архиву Српске академије наука и уметности, Архиву Србије, Архиву Југославије, Рукописном одељењу Народне библиотеке у Београду, Хрватском државном архиву и Рукописном одељењу Свеучилишне и националне књижнице у Загребу. У наведеним архивским установама прегледано је и анализирано неколико десетина фондова и збирки различитог обима, садржаја и квалитета. У домаћим архивима, на пример, налази се највећи део грађе за изучавање рада српских републиканаца, будући да је већина њих живела и радила у Београду, док су подаци из хрватских архива, иако малобројни, драгоцени отуда што показују однос дела хрватске интелектуалне и политичке елите према београдском републиканском покрету. Осим тога, архивску грађу највећим делом чини рукописна преписка страначких првака из личних фондова и заоставштина, због чега доста често пружа поуздано сведочанство конкретних односа, политичких идеја и деловања.

Поред архивске грађе, дисертација ће бити писана на објављеним изворима, изворним текстовима савременика, штампи, периодици и релевантној литератури о општим политичким и друштвеним приликама, идејама и њиховим носиоцима.

2. Предмет и циљ дисертације:

Опредељујући се за проучавање историјата Југословенске републиканске странке и њено деловање у политичком животу југословенске краљевине, колега Лукић је одабрао тему којој до сада није посвећено довољно истраживачке пажње. Разлози оваквог недостатка су, пре свега, у чињеници да је странка била једна од мањих и да њен политички утицај није био велики. Разумевање политичких прилика у Краљевини СХС/Југославији, међутим, показује да постоји потребан научни интерес за анализу појаве српских интелектуалаца. Он се огледа у многоструким чињеницама: раном опредељењу српске интелектуалне елите за републикански облик владавине, трајности и оданости групе интелектуалаца овој идеји, чврстости и бескомпромисности њиховог става, спремности на оштру конфронтацију са монархијом и недемократским режимима, угледу републиканских вођа, међу којима је било више универзитетских професора који су

својим личним ауторитетом давали пример принципијелности и политичког поштења, повезаности републиканаца са другим левичарски опредељеним политичким групама, њиховој неодвојивој припадности традицији грађанске левице у српској политици, њеној критичкој мисли и опредељењу за идеју социјалне правде, али не и за револуционарне методе освајања власти.

Наведени разлози којима се аргументовано може бранити потреба оваквог једног истраживања истовремено су и неодвојиво повезани циљеви ове докторске дисертације. Упоредо с њима постоји и потреба да се анализом деловања Југословенске републиканске странке отвори пут изучавању грађанског критичког политичког става. Као циљ наметнут је и покушај трагања за одговором на питање шта је све утицало на одлуку једне републиканске партије, која је током две деценије критиковала монархију као установу и династију Карађорђевић, да се 1941. године, у великој већини, сврста уз један ројалистички, добрим делом конзервативни покрет.

Одговори на ова питања унапредили би постојећа сазнања о политичком животу југословенске краљевине, посебно о позицијама стваралачке интелигенције, доприносећи враћању науци и колективном сећању групе посвећених, принципијелних политичких вођа, које политичком ангажману није водила страст за влашћу, него жеља за квалитетним преображајем друштва.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Према досадашњим стеченим сазнањима, колега Лукић се у структури дисертације определио за комбиновани хронолошко-тематски принцип излагања истраживачких резултата са више складно повезаних делова: предговор, увод, четири поглавља и закључак, уз нужни резиме, списак извора и литературе и садржај.

Први део рада чинио би *Предговор*, у којем би образложио методолошки приступ теми, укратко се критички одредио према коришћеним изворима и литератури и дао преглед структуре рада.

У оквиру *Увода* приказао би политички и друштвени контекст у којем су формирани будући српски републиканци из Краљевине Србије, школујући се у земљи и у великим европским научним центрима, а усвајајући политичке теорије на основу којих су се изградили као политичари и потом учествовали у јавном животу Краљевине СХС/Југославије од 1918/29. Посебну пажњу обратиће на присталице републиканске идеје у српским политичким странкама у Краљевини Србији и студенте осниваче студентског републиканског клуба на Београдском универзитету, од којих је касније, у југословенској краљевини, образовано језгро Југословенске републиканске странке.

Прво поглавље – *Југословенска републиканска странка у парламентарном животу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1919–1925)* – садржавало би приказ и анализу историјско-политичких околности у којима су вође српских републиканаца, пре свега Јаша Продановић и Љубомир Стојановић, заузимали став према питању југословенског уједињења и радили на организовању и оснивању ЈРС током 1918–1920, покушавајући да у републикански табор привуку што већи број угледних политичара из Самосталне радикалне странке. Биле би приказане идеје о организовању државе као федеративне републике, економски програм и деловање у политичкој стварности прве државе југословенских народа, закључно са годином 1925. Односи и сарадња републиканаца и југословенских комуниста, као и односи, покушаји сарадње и размимоилажења са другим политичким партијама, првенствено левичарски оријентисаним, биће праћени кроз целу студију у оној мери у којој су комунисти и грађански политичари у различитим временским периодима долазили у додир са вођама ЈРС.

Друго поглавље – *Југословенска републиканска странка изван Парламента (1925–1935)* – састојало би се из покушаја приказа и тумачења кризе републиканског покрета у другој половини двадесетих година, али и упорног опстајања страначког вођства и његових идеја у јавном животу југословенске државе. Биће праћене теорије републиканизма и демократизма о којима су расправљали, активности уочи и у време шестојануарске диктатуре краља Александра Карађорђевића, покушаји шефа странке, Јаше Продановића, да путем личних веза и познанстава са кључним личностима режима заведе републикански облик владавине у Југославији, потом однос према појави национал-социјализма у Немачкој и ставови према све изразитијим српско-хрватским спорењима око питања унутрашњег преуређења државе.

Треће поглавље – *Српски републиканци у време оживљавања политичког живота Краљевине Југославије (1935–1941)* – обухватиће период од скупштинских избора 1935. до војног слома у априлу 1941. године. Посебна пажња биће обрађена на акције републиканаца у културном и друштвеном животу Краљевине Југославије, њихове ставове према израженој унутрашњој и спољној кризи југословенске државе, могуће разлоге за приклањање монархистичком антифашистичком покрету, неслагање са ставом КПЈ према српској нацији, њеној улози у југословенској држави и месту у замишљеној федерацији.

Четврто поглавље – *Вођи Југословенске републиканске странке* – дало би приказ страначких вођа и анализу њиховог деловања у политичком животу Краљевине Југославије, с посебним освртом на три најзначајније личности: Јашу Продановића, Љубомира Стојановића и Јована Жујовића.

У *Закључку* би укратко били приказани и заокружени резултати истраживања, уз могуће назнаке будућих истраживачких праваца.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Обавивши већи део архивског и другог истраживања, као и анализу постојеће литературе, колега Лукић је поставио више хипотезе. Детаљнија анализа извора показује њихову одрживост, односно оправданост, због чега поједине могу бити потврђене, а друге одбачене.

- Већина првака ЈРС делила је политичке вредности европских републиканаца, што је последица њиховог образовања у најразвијенијим европским земљама.
- Странку су углавном чинили српски интелектуалци и политичари са јаким српским националним осећањем
- Мајски преврат 1903, током кога су републиканци покушали да прогласе републику, и условно пристајање на монархију утицали су на заузимање пажљивог, критичког става према Карађорђевићима
- Солунски процес (1917) био је један од преломних тренутака у опредељивању републиканаца из Самосталне радикалне странке, предвођених Јашом Продановићем и Љубомиром Стојановићем, да „раскину са монархијом и династијом“
- Чланство Републиканске странке су чинили већином Срби, иако је била једна од ретких политичких партија која је у свом наслову носила југословенско име.
- Републиканци су својим начелима били вернији од других странака.
- Српски републиканци су југословенску државу замишљали као федеративно уређену републику по угледу на француску Трећу републику, али су водили и расправе око америчког и швајцарског федеративног модела.
- Демократске ставове републиканског покрета у великој су мери дефинисали Михаило Илић, Љубомир Стојановић, Јован Жујовић.
- Привредни програм странке израдио је правник Михаило Илић у духу тадашњих привредних теорија корпоративизма и друштвене солидарности, са присуством социјалног у друштвеним односима.
- Одређен број српских републиканаца био је склон споразуму са хрватском опозицијом, што је 1923. довело до сукоба у странци.
- Неспоразумом ЈРС са ХРСС објашњива је природа хрватског републиканског покрета Стјепана Радића.

- Републиканци су утицали на покретање многих културних и друштвених организација, те допринесли појави левичарске литературе.
- Уочи Другог светског рата републиканци су се залагали за смиривање политичких сукоба међу самим Србима, изазваним пре свега различитим погледима на унутрашње проблеме Краљевине Југославије, али и на њену спољнополитичку оријентацију.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Попут других докторских дисертација из историјске науке, и ова ће бити грађена уобичајеним историографским методолошким поступком, заснованим на прикупљању и пажљивој анализи што разноврснијих, богатијих и бројнијих извора различитог порекла, као и постојеће релевантне литературе. Једна од главних карактеристика оваквог методолошког приступа је и настојање да се изврши критички преглед све доступне грађе, који омогућава поузданију анализу, богатство садржаја, уочавање свих његових сегмената, могућност доношења квалитетнијих тумачења и проверљивост целокупног текста докторске дисертације. И у овом случају, будући да је то један од императива савремене историографије, учиниће се покушај, да историографска литература буде обогаћена теоријско-методолошким радовима, што би дисертацији дало додатни квалитет.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Завршни резултат рада на докторској дисертацији о политичком деловању Југословенске републиканске странке у политичком животу југословенске државе између два светска рата требало би најпре да пружи приказ и научно тумачење појаве српских републиканаца из редова грађанства. У ширем контексту да и из угла њиховог политичког ангажмана осветли историјат српских странака, те да пружи основ за разумевање позиција грађанске левнице, која је, мада малобројна, показивала задивљујућу упорност у одбрани политичких начела и залагању за прогресивне идеје, нарочито идеју демократије и социјалне правде. У том погледу, историја Југословенске републиканске странке представљала би окосницу за тумачење много сложенијих политичких питања и ангажовања интелектуалаца. То је, пак, изузетно потребно историографско истраживање које је у српској историографији тек делимично започето.

7. Закључак:

Анализирајући поднети предлог образложења теме докторске дисертације, изабрана Комисија закључује да је колега Александар Лукић квалификован кандидат, који као истраживач има потребну зрелост да у потпуности реализује предложену тему, нову у досадашњој историјској науци, а потребну ради проширивања њених сазнања. Комисија такође закључује да детаљна структура рада показује како ће ово истраживање, уобличено у докторској дисертацији, бити од великих сазнајних и подстицајних добити за историјску науку и њена савремена интересовања и потребе.

Имајући све наведено у виду, слободни смо да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду саопшtimo да је колега **Александар Лукић** успешно одбранио предлог теме докторске дисертације *ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКАНСКА СТРАНКА У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ ИДЕЈЕ (1920–1941)* и **предложимо да му рад на њој буде одобрен.**

Београд, 7. фебруар 2013.

Комисија:

Др Љубодраг Димић, редовни професор

Филозофски факултет, Београд

Др Сузана Рајић, ванредни професор

Филозофски факултет, Београд

Др Александар Животић, доцент

Филозофски факултет, Београд

Др Софија Божић, научни сарадник

Институт за новију историју Србије, Београд

Др Мира Радојевић, доцент

Филозофски факултет, Београд

(ментор)